

A honfoglalás korában kialakult helyzetről nincsenek pontos adatok. Szécsény és vidéke későbbi birtokosai a Kacsics nemzetség, akik a 13. századtól a sűrűn települt vidéken várbirtokrendszer alakítottak ki; birtokaik olyannyira egybefüggőek voltak, hogy valószínűleg a honfoglaláskor vagy röviddel utána, egyszerre kerültek a család tulajdonába. Birtokuknak ez a része az Ipoly két partján, Szécsény és Losonc környékén terült el. A falutól délkeletre mintegy négy kilométerre, a Pusztavár-hegy 457 méter magas csúcsán a 13. század vége felé a Kacsics nemzetségbe tartozó Péter fia Mihály épített kővárat. A Kacsics nemzetség szécsényi ága később Szécsényi néven volt ismert, ez a család férfiágon Szécsényi Lászlóval halt ki; a család 1459-ig birtokolta a területet.

Sípek első okleveles említése 1265-ből való Chipeg alakban, egy adománylevelén: „...cum terra Stephani Comitis filii Martini Comitis, Chipeg uocata...” („Márton comes fia István comes földjéhez, melyet Sípeknek neveznek”). István a közeli Kisvarsány (Kyswassian, ma Varsány) ura is volt.

A következő okleveles említések már az Anjou-korból származnak. Mivel a Sípeket birtokló család Károly Róberttel szemben Csák Mátét támogatta, az oligarcha hatalmának megtörése (1321) után a király száműzte őket, birtokaikat elkobozta és hűséges hívének, a Kacsics nemzetség másik ágába tartozó Szécsényi Tamás erdélyi vajdának adományozta. Az adománylevelben gyakran előfordulnak a terra Sypek és fluvium Sypek („Sípek földje”, „Sípek folyóvize”, azaz a Sípek patak) szavak. Magának Sípeknek a birtokosát nem említik, csak azt, hogy a határ érinti „Stephani dicti Vrdug” (Ördögnek nevezett István) földjét, aki feltehetőleg az Árpád-kori oklevélben említett Istvánnal vagy fiával azonos. A latin nyelvű oklevelekben gyakran fordulnak elő magyar szavak (tulfa – tölgyfa, Fuzesberuk – Füzesberek, gymelchus – gyömölcsös), bizonyítva, hogy a lakosok magyarul beszéltek. Sípek kétségtelenül lakott hely volt, mert a környező falvak is azok voltak.

Amikor 1327-ben a birtokba iktatás megtörtént, az akkor Sztrahorának (az oklevelekben Ztrahura, magyarul Öreg erdő) nevezett várat már elhagyatottként említette az oklevél. Tehát a kővárat ötven évig sem használták tulajdonosai, ennek valószínű oka az lehet, hogy a családnak szintén birtokába tartozó és előnyösebb helyen épült hollókői vár légvonalban csak két és fél kilométerre van e vártól. Az uradalom központja Szécsény mezőváros volt, védelméről a hollókői vár gondoskodott.

1440 és 1460 közt a huszita harcokat megsínylette a környék. 1454-ben Szécsényi László főispán, az uradalom birtokosa elzalogosította Hollókői várát négy faluval és Szécsény városát 17 Nógrád vármegyei és 8 Heves vármegyei faluval a vejének, Lossonczy Albertnek. Szécsényi fia, János ebben az évben halt meg, hatalmas birtokait így két leánya, Hedvig és Anna, akiket Hunyadi János fiúsított, és férjeik, Lossonczy Albert és Országh János (az akkori nádor fia) örökölték. Szécsényinek nemcsak Nógrád és Heves vármegyékben voltak birtokai, hanem Gömörben és Erdélyben is. Az örökösök nem felezték meg a területet, hanem úgy döntöttek, minden várral, mezővárossal és községgel fele-fele arányban rendelkeznek. Ennek az érdekes osztozási módnak köszönhetően az uradalomra jellemző lett a kettős birtoklás.

1510-ben Hollókőn kívül még két vára volt az uradalomnak, az eddigre megerősített Szécsény, valamint Somoskővár. Sípek ekkor Váralja, Rimóc, Bátka, Zsúny és Pusztalmás falvakkal együtt a hollókőihez tartozott.

Nógrád vármegye 1542-től kezdődően fokozatosan török hódoltság alá került. A birtok urai ekkor Lossonczy István és Országh Kristóf voltak, de Lossonczy felét elfoglalta Ráskai István

főispán, a füleki vár ura. Nem lehet kideríteni, hogy zálogba vette vagy egyszerűen csak elfoglalta. Az 1542-es adójegyzékben Sypegh faluban Ráskainak 3, az Országh családnak 2 portája volt, 1545-ben a királyi adószedők ismét 5 portát írnak össze. A törökök először 1546-ban írták össze a lakosokat, 6 családot, köztük a későbbi birtokosok, a Balás család első tagját, Balás Mátét. A falu a budai szandzsák váci nahijéhez tartozott, Hasszán bin Bali tímárbirtoka volt és 800 akcse adót fizetett. (A tímár olyan hűbérbirtok volt, melyet 6000 akcse jövedelem alatt a beglerbég adományozhatott, ennél jövedelmezőbbet csak a szultán adhatott.)

Az 1548-as magyar összeírásban már csak 4 portát említenek, viszont mind Lossonczy István tulajdonában volt. Az összeírásból azt is megtudhatjuk, hogy 2 bíró volt a faluban, 6 elhagyott ház állt, és a települést felégették a törökök és a portyázó magyar katonák. 1559-re az eredeti lakók közül csak Balás Máté és fiai maradtak meg a faluban, mindenki más meghalt vagy elmenekült, de 28 új lakó is érkezett családotul (az összeírás csak a felnőtt férfiakat számlálta). 1559-ben már 3511 akcse adót fizettek. Lossonczy István 1552-ben Temesváron hősi halált halt, Sipek Lossonczy felének új birtokosa a leánya, Anna (Balassi Bálint „Júliája”) lett. Az Országh család férfiágon Kristóffal halt ki 1567-ben, leányai révén Homonnay István, Nyáry Pál és enyingi Török Pál örökölték. Így 1570-re Sipek birtokosai a Forgách és a Nyáry család lettek.

A falut sokáig sújtotta a kettős adóztatás. 1563. augusztus 19-éről fennmaradt, hogy váltság címén jelentős összeget fizetett a falu Ibrahim bin Hasszánnak, Esztergom mizlivájának. 1564 augusztusában 22 238 akcse adót fizettek. A királyi kamarai adókvetésnek megfelelően 3 népes és 1 szegény ház után fizettek adót. 1570-ben újra magyar adószedők jártak a faluban, ekkor Balás Máté, a falu bírója esküje szerint 3 házhely volt a faluban. Balás Máté és Doman Péter leszármazottai ma is élnek a faluban.

A 16. század utolsó évtizedeiben a lakosság száma egyre csökkent a török hódoltság és a harcok miatt. 1593-94 folyamán a megye jelentős része felszabadult a török alól. 1596-ban az adóösszeírás alapján két egészházhelyes gazda és egy zsellér élt Sipeken.

A reformáció nem érintette a falut, lakói katolikusok maradtak gróf Forgách Zsigmondhoz hasonlóan. A századforduló körül rendeződött a település helyzete, 1606-ban a település 3 egész- és 3 félházhelyes gazdája évi 3 forint adót fizetett. 1609-ben Szécsény és a környék falvai lakatlanná váltak, a hegyek közt megbúvó Sipek azonban megmenekült. 1626-tól a vármegye déli részén egyre többet portyázott a török, 1647-re a falvak nagy részét sikerült behódoltatniuk, innentől a kettős adózás ismét sújtotta Sipeket. Erre az időre a Balás család itt élő tagjai, Gergely, György és Lukács más armalista nemesek. Rajtuk kívül itt élhetett az 1634-ben nemesi rangot kapott Balás Máté és testvérei is, ők azonban a törökök elől menekülhettek Heves vármegyébe, és nemességüket már ott hirdették ki.

A nehéz idők következtében Sipek lakossága ismét csökkent, 1661-ben már csak másfél adóköteles portáról esik említés. 1674-ben a váci egyházmegye összeírásakor még említik a lakókat, de Sipek nem sokkal ezután elnéptelenedett. 1682-ben az Ibrahim budai pasa vezette hadak Thököly Imre és I. Apafi Mihály seregeivel egyesülve elfoglalták Fülek várát, a vármegye elpusztult, a lakosság menekült. Sipek lakosai feltehetőleg Rimócra vagy Hont vármegyébe költöztek. Itt szintén létezett Sipek nevű település (ma Sipice).

1683-ban Sobieski lengyel király seregei a császári seregekkel együtt visszafoglalják Szécsényt, Sipek ekkor lakatlan. A törökök egyre inkább visszaszorultak. A császári hadakat a

Nógrádsipek története

Írta: Administrator

2010. június 03. csütörtök, 12:07 - Módosítás: 2011. május 19. csütörtök, 10:38

vármegye nemesei is segítették, köztük a Balás család is. 1688-ban megindult az újratelepülés, de az 1689-es adóösszeíráskor még nem vetnek ki adót Sipekre, feltehetőleg lakatlanul állt. Valamikor 1690 és 1698 közt települt újra, szinte kizárólag a Balás család tagjaival. Ez alatt a pár év leforgása alatt a család és vele a település gazdaságilag megerősödött – 1692-ben 42 dica, 1697-re már 80 és fél dica adót fizetett a falu. Még mindig a Nyáry és Forgács családok birtokában volt, de a Nyáry-részt teljesen, a Forgács-részt nagy részben a Balások művelték zálogban. A fő jövedelemforrás az állattenyésztés volt. 1728-ban a zsellércsaládok közt már Domány Pál háza népét is említik; a Domán család neve már az 1546-os török adóösszeírásban is szerepelt, ők a település másik legrégebbi lakói.

A Rákóczi-szabadságharc idején a vármegye Rákóczihoz csatlakozott. A hadjáratokat alaposan megsínylette a környék, a kuruc harcok végén leégett a falu és az 1686-ban a tornyistyai dűlőben épült első temploma is. Csak 1745-ben épült új templom a faluban, addig a rimóci római katolikus plébániához tartozott. Az esztergomi érsekség 1731-es összeírása szerint 186 lakója volt Sipeknek, 1755-ben pedig már 240.

1726-ban a Nyáry–Haller örökösöktől gróf Grassalkovich Antal vásárolta meg a falu felét, majd az 1635-ben nemesi címet szerzett Balásoknak birtokcserével adta át. 1848-ban már 727 lakója volt a falunak, s hamarosan Pulszky Ferenc tulajdonába került a Forgách birtok. 1871-ben kialakították a varsányi körjegyzőséget, ahová Sipek is tartozott Varsány, Rimóc, Nagylóc és Hollókő mellett. Az 1900-as évek elején dr. Gross Jenő megvásárolta a Pulszky-uradalmat, a Balás földekből 700 k.h. a hatvani Deutsch család birtokába, a falu központjában álló kúriával együtt 550 k.h. pedig a branyitskai Nagy család birtokába került.

Forrás:

Balás Kristóf: A sipeki Balás család (Adalékokkal Nógrádsipek és Cserhátszentiván helytörténetéhez) (kézirat, 2005.)